הוא מתרחק מן השם יתברך לגמרי ואין לו התחלה לכנוס ואם כן למה יקנה מדרגה פנימית שקונה האדם על ידי החכמה.

מכריז רבי ינאי חבל על דלית ליה ביתא ותרעא לביתא עביד (שם). פירוש כי יראת שמים עושה לו בית אצל השם יתברך, שעל ידי יראה הוא עם השם יתברך ושם ביתו ומשכנו, כי השם יתברך הוא מקום ובית לכל הנמצאים אשר הם דבקים בו יתברך, וכאשר אין לו בית דירה כלל, אחר שהוא יתברך מקום הכל, והוא עושה שער לבית, וזהו החכמה שנקרא שער שעל ידי החכמה מתעלה האדם אל מקומו ומדרגתו אשר יש לו אצל השם יתברך אשר הוא ביתו, לכך הוא דומה למי שאין לו בית ועושה לו שער שהוא הכשר הבית כי למה לו ההכשר אחר שעיקר הבית אין לו.

הרי בארו בחכמתם שהחכמה הוא הכשר כלבד ואין קונה בזה הנצחיות בעצמו, אבל המציאות הנצחי הוא ביראת שמים וכדכתיב יראת ה' **היא אוצרו** (ישעיהו לג, ו), שעל ידי יראת שמים הוא דבק בו יתברך, וזהו אמתת דעת התורה ואין צריך ביאור יותר.

פרק אחד עשר

לא בשמים ולא רחוקה מאתנו שאלה זאת, אחר שהתבאר לך בפרק הקודם כי לא יקנה האדם ההצלחה האחרונה על ידי החכמה רק עם הדבוק בו יתברך, ולפיכך השאלה למה לא יקנה האדם ההצלחה הנצחית על ידי ידיעת החכמה שעומד על ענין הטבע ומהות הגלגלים והמלאכים שיקראו צורות הנפרדות, ויהיה קונה ההצלחה בידיעת משפט היזק ארבעה אבות נזיקין, ובחלוק תנור וכיריים, ושאר משפטי התורה, שזה היא שאלה אם היה קונה ההצלחה על ידי חכמה היה ראוי לומר שכל אשר הוא יותר חכמה ראוי שתהיה על ידו ההצלחה הנצחית, אבל אין הדבר כך רק ההצלחה מה שעל ידי החכמה יקנה הדבקות בו יתברך. ומעתה נבקש איזה מן הדברים הם יותר ראוים אל הדבוק האלהי, אם הידיעה בגלגלים ובמהות ארבעה היסודות או הידיעה במשפטי התורה, והרי הגלגלים בעצמם אין להם דבקות בו יתברך ואם כן איך יקנה בזה ההצלחה האחרונה.

וחזה מן הדברים אשר הם ידועים כי אין דבר שהוא יותר ראוי להתדבק בו יתברך (כמו) [וק] היושר, ואשר הוא יוצא מן היושר הוא מתרחק, כי על היושר לא נקרא שם יציאה ולא שם רחוק כלל רק שם יציאה נקרא על היוצא מן היושר ובזה שייך יציאה ורחוק, והיושר הוא בתורה, ולפיכך על ידי התורה הוא שקונה הקירוב והחבור בו יתברך כי אין ליושר יציאה כלל, וכן על ידי עשיית המצות מפני שהתורה היא היושר בעצמו והיושר אין בו הריחוק ולכך הוא קרוב אל ה' יתברך.

הרי ההפרש שיש בין ישראל לאשר הוא עוסק בשאר חכמות, כי התורה היא היושר בעצמו אשר היושר הוא קירוב וחבור אליו יתברך, ואלו שאר חכמות אין בהם היושר שאף שמים לא זכו בעיניו ואף במלאכיו ישים תהלה שכלם מחוסרי היושר, ולפיכך ההשגה באלו הדברים אין בהשגה הזאת היושר באשר ההשגה היא בנמצאים

שהם מחוסרי היושר, ולכך אינם מביאים הקירוב אל השם יתברך.

כי אף אם תאמר שהתורה תעיין בדברים הגשמיים, הלא בארנו דבר זה פעמים הרבה כי אין דבר זה דומה, כי אין התורה מעיינת במהות הגשמיים עצמם, רק המעשים שיעשה האדם מה שגזר השם יתברך וגזרות שלו יש בהם מן היושר, אבל העיון במהות הדברים יש בהם מן החסרון, כודאי שכל הנמצאים יש בהם מן החסרון, ודבר זה עוד יתבאר בסמוך.

ודבר זה ענין מופלג מאד להבין איך על ידי התורה היא היושר והוא הדרך אל הדבוק בו יתברך, ועל מדרגה ומעלה זאת אמרו בפרק רבי עקיבא (שבת פח, א) דרש האי גלילאי עליה דרב חסדא בריך רחמנא דיהיב לן אוריין תליתאי לעם תליתאי על ידי תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי. וביאור ענין זה שבא לתת שבח אל הקב"ה על התורה שנתן לנו השם יתברך שמו, שכל הנבראים מצד שיש בהם חסרון, כי אין נברא בלא חסרון, וכל בעל חסרון יש בו יציאה מן היושר שהרי יש בו חסרון, ולכך האדם המעיין בדברים כמו אלו אינו קונה המעלה והשלמות במה שכלם הם בעלי חסרון בעצמם, ולא כך התורה שהיא גזרת השם יתברך שהוא היושר לגמרי.

וזה שאמר בריך רחמנא דיהיב אוריין תליתאי, שכל דבר המשולש הוא שיש בו היושר בעבור השלישי שהוא באמצע אין נוטה מן היושר לא לימין ולא לשמאל, וכאשר יש ב' בלא ג' אין כאן יושר שאין כאן האמצעי שהוא היושר. וקאמר בריך רחמנא דיהיב לן אוריין תליתאי שדברי התורה אינם יוצאים מן היושר, ונתן אותם לעם תליתאי לאשר יש בהם היושר, ומפני כי יעקב היה השלישי לאבות נקרא יעקב ישרון מלשון ישר שהוא אמצעי בין אברהם ובין יצחק, וישראל שהם עם תליתאי מורה שיש בהם היושר ונקראים ישראל ישרים, וגם ישרון ויהי בישרון מלך (דברים לג, ה).

ונתן אותם על ידי תליתאי שהוא משה, כי מה שהיה משה שלישי מורה שיש בו היושר, וכאשר תעמוד על מדת משה תדע שהיה בו ביותר מדת היושר, כי תחלת יציאתו ראה איש מצרי מכה איש עברי (עי' שמות ב, יא) והיה עושה בו דין ודבר זה מצד היושר, ואחר כך ביום השני אמר לרשע למה תכה רעך (שם, יג) שכל זה ממדת היושר שהיה במשה, ואחר כך כשבא למדין ויבאו הרועים ויגרשום ויקם משה ויושיען (שמות ב, יז) וכל זה ממדת היושר.

ואמר בירח תליתאי, שהחדש הוא השלישי, בשביל שהחדש הוא שלישי לניסן שוה וממוצע, כי מיד אחר כך מתחיל היציאה מן השווי בתגבורת החום, אבל בחדש הזה הזמן הוא בשווי מאד ולא יצא חוץ לקצה בשום דבר וזה ידוע. וביום תליתאי מיום שדבר עמו הקב"ה, בעבור כי השלישי יש בו סגולת היושר כמו שאמרנו, ולפיכך אמר והיו נכונים ליום השלישי, והכל הוא בשביל מעלת התורה שהיא היושר בעצמה. ולפיכך אם לא היו ישראל ישרים לא היה אפשר שתנתן להם התורה שהיא היושר הגמור, וכן אם לא היה משה מסוגל ליושר לא היה ראוי שתנתן התורה על ידו, וכן הזמן גם כן צריך שיהיה מוכן לו. כי מעלת התורה מצד היושר שלא תמצא בכל הנבראים, וראוי שיתן שבח והודאה אל ה' יתברך שנתן לו תורה תליתאי, כי זהו מעלה העליונה על הכל שיש לתורה במה שהיא היושר, ולא כן הנבראים כולם יש להם יציאה מן היושר, כי מכחישי התורה אין להם היושר ואף אם יודעים כל החכמות.

הרי התבאר כי אף שמים לא זכו בעיניו ובמלאכיו ישים תהלה (איוב טו, טו) ואין זה השגת היושר, כי היושר הוא ההשגה בפרט שראוי שעל ידי זה היה החבור בהשם יתברך, ולכך כל דבר שמשיג בזה הן גדול

במה שנתן להם כלי חמדה, שהתורה היא השלמת האדם, והוא שאמרו אתם קרוים אדם ולא אומות העולם מכחישי התורה קרויים אדם (עי' יבמות סא, א), ולמה לא נקראו עובדי כוכבים אדם, רק משביל שאין להם התורה שהיא השלמת האדם בעצמו שיש בתורה רמ"ח מצות עשה להשלים האדם שיש לו רמ"ח אברים, וכן שס"ה מצות לא תעשה להשלים האדם מצד החומר עד שעל ידי התורה הוא אדם לגמרי כמו שהתבאר.

ומזה יתבאר לך כי אין השלמת האדם רק כאשר הוא מושלם בתורה השכלית לא בהשגת שאר הנבראים, רק השגת התורה השכלית שהיא כמו צורה והשלמה לאדם אשר האדם הוא כל הבריאה, וכאשר משיג בהשגתו התורה שהיא השלמת האדם הוא משיג בהשגת הכל, וזהו מדרגה היותר עליונה.

והנה כאשר יתבאר לך זה לא יהיה לך ספק שאין ראוי בשום ידיעה לקנות ההצלחה, רק בהשגת דבר שעל ידו ישלם הכל, ודבר זה הוא הצלחתו ואין זה רק בידיעת התורה.

ובמסכת מנחות (נג, ב) יבא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים, יבא טוב זה משה דכתיב ותרא אותו כי טוב (שמות ב, ב), ויקבל טוב זו תורה דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו (משלי ד, ב), מטוב זה הקב"ה דכתיב טוב ה' לכל (תהלים קמה, ט), לטובים אלו ישראל דכתיב הטיבה ה' לטובים וגו' (קכה, ד). יבא זה ויקבל זאת מזה לעם זו, יבא זה זה משה דכתיב כי זה משה האיש (שמות לב, א), ויקבל זאת זו תורה שנאמר וזאת התורה (דברים ד, מד), מזה זה הקב"ה דכתיב זה אלי ואנוהו (שמות טו, ב), לעם זו אלו ישראל שנאמר עם זו קנית (שם, טז), ע"כ.

הנה בא לבאר שני דברים גדולים, האחד אשר אמרנו בפרק שלפני זה כי התורה מיוחדת מכל הנבראים, שכל הנבראים יש בהם בחינה שמתיחסים אל החמרי, והתורה מצד שהיא גזרת השם יתברך אינה מתיחסת אל החמרי רק אל גזרת השם יתברך, ומצד הזה אין בה בחינה חמרית כלל וכמו שהתבאר. והשני במה שהתורה היא השלמה וצורה אל האדם שהוא נחשב צורה אל העולם, וכמו שנתן שבח והודאה על המעלה במה שיש בתורה האמתית והיושר ביותר כמו שהתבאר למעלה, ועל זה אמר בריך רחמנא דיהיב לן אוריין תליתאי.

בא עתה לבאר שתי מעלות האחרונות, ולכך אמר יבא טוב לשון טוב מורה על הדבר שהוא נבדל מן החמרי, וזה ידוע לפי שדבק בחומר ההעדר והחסרון שהוא רע, ואין ספק בדבר זה כלל ובארנו באריכות במקום אחר, ולכך אמר כי לא היה מוכן לקבל התורה השכלית שאין לה בחינה חמרית כלל, רק מי שיש לו מדרגה זאת גם כן שהוא נבדל בלתי חמרי, כי לקבל התורה צריך הכנה. ולפיכך אמר יבא טוב זה משה כי מדרגת משה נבדל לגמרי מן החמרי, ודבר זה ידוע מאד שזהו מעלת משה, ולכך היה מתנבא באספקלריא המאירה, וכבר הארכנו בזה בחבור גבורת ה' (פי"ח) אצל כי מן המים משיתהו (שמות ב, י) ובכמה מקומות שזה עיקר עצם משה שהיה נבדל מן החומר, ולכך הוא בלבד היה פורש מן האשה ונקרא איש אלהים.

ויקבל טוב, כבר התבאר כי התורה בפרט יותר מכל אין לה התיחסות אל החמרי במה שהיא גזרת השם יתברך בלבד כמו שהתבאר, וכל הנמצאים בצד עצמם הם מתיחסים אל החומר ולפיכך תקרא התורה לקח טוב. מטוב הוא הקב"ה שהוא קדוש ונבדל מן החומר בלי חכלית, כאשר מקדישין אותו מלאכי השרת קדוש קדוש קדוש (ישעיהו ו, ג). טובים אלו ישראל שהם קדושים נבדלים מפחיתות החמרי שיש לאומות העולם, ודבר זה התבאר גם כן במקומות הרבה עד שהוא ידוע מאד כי מדרגת ישראל שאין להם פחיתות החומר

כמו שיש לאומות העולם, ולפיכך נקראו טובים שכל אשר נבדל מפחיתות החומר הוא טוב שהרע הוא בחומר.

ועל המדריגה השניה שיש לתורה, כי התורה היא צורת המציאות אמר יבא זה, פירוש לשון זה נאמר על הצורה כי הצורה הוא הכרת הדבר עד שיאמר על הדבר כי זה הוא, וזה שאמר יבא זה הוא משה כי כבר אמרנו ונתבאר במקום אחר כי משה נקרא זה בשביל שהיה צורת ישראל והוא המשלים את ישראל, ולכך אמרו כי זה משה האיש, כלומר כי משה הוא כמו צורה אל ישראל ולא ידענו מה היה לו, ואי אפשר להיות בלא משלים הכל ולכך רצו לעשות אלהים אשר ילכו לפניהם. וזה שאמרו כי זה משה האיש, כי משה נקרא איש מטעם זה גם כן כמו שהתבאר במקום אחר, ובשביל טעם זה עצמו נקראו ישראל עם זו (ישעיהו מג, כא) שגם הם צורה אל כלל העולם, כי ישראל משלימים הכל ונותנים צורה אל כל העולם ובלא ישראל אין נחשב לכלל, וכבר בארנו זה גם כן במקום אחר.

ותראה שכן הוא כי יש לישראל מדרגת הצורה שכבר אמרנו כי ישראל היו נקראים אדם בפרט כמו שאמרו אתם נקראים אדם (יבמות סא, א) ואין מכחישי התורה נקראים אדם, והאדם הוא צורה והשלמה אל כל העולם, ולכך תמצא הסגולה של צורה באדם, וכמו כן בישראל כי כל הדברים הצורה באה באחרונה והחומר קודם כי הצורה הוא המשלים ראוי שיהיה באחרונה, ולפיכך נברא האדם באחרונה לכל מעשה בראשית, וכמו שבארנו זה במקומו כי יש על האדם משפט הצורה שהיא באה באחרונה. וכן תמצא בישראל שכל האומות נבראו קודם, כי שבעים אומות היו בדור הפלגה כחז"ל (פרקי דר"א פכ"ד), ואף עמון ומואב תמצא כי היו לעם קודם שהיו ישראל, כי כאשר יצאו ממצרים והיו לעם כבר ישבו עמון ומואב בארצם שמזה תראה כי היו לאומות ונתישבו בארצם קודם ישראל, כי יש על ישראל משפט הצורה שהיא יוצאת באחרונה, והנה ישראל ראוים שיקראו עם זו שהם צורת השלמה לעולם.

והתורה גם כן ראויה שתקרא זאת, כי היא צורה לישראל כמו שהתבאר איך התורה היא כמו צורה לאדם, ולכך ראוי שתקרא התורה זאת בפרט, וה' יתברך על הכל שהוא צורה אחרונה אל הכל משלים הכל ולפיכך נקרא זה, והדברים אלו מבוארים וידועים. הרי לך כל דברינו אשר אמרנו בפרק הקודם ובפרק הזה אשר רצו חכמים לבאר כי העסק בתורה הוא תכלית האדם, ועל זה אמר הכתוב והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח), וביאור ענין זה אחר שהתורה היא צורת כל המציאות ראוי שיהיה עמל בתורה יומם ולילה ויום ולילה הם כל המציאות, כי איך יקח דבר שהוא של תורה ויתן לאחרים, כי מאחר שהתורה היא השלמת הכל יתן לתורה הכל הוא כל זמן שהוא יום ולילה.

והתבאר לך כי מחשבת האנשים האלו הוא הבל אשר רדפו אחר המושכלות, והנה סכלו ורחקו מן דרך האמת הוא דרך העולה אל הר ה' ואל מקום קדשו, ועוד יתבאר.